

Klimatske promjene i zaštita ljudskih prava

dr Maja Kostić-Mandić

redovni profesor Međunarodnog prava zaštite životne sredine,
Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore

majak@t-com.me

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Međunarodno pravo klimatskih promjena

- Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promjeni klime iz 1992. (197 država i EU, kao i države članice EU)
- Pariski sporazum iz 2016. god.
- Obaveza svih zemalja je da smanjuju klimatsko zagađenje i da doprinose smanjenju globalne emisije gasova sa efektom staklene bašte i da se na taj način ograniči povećanje globalne temperature u ovom vijeku na značajno ispod 2 stepena Celzijusa iznad predindustrijskog nivoa, dok pokušavaju ograničiti povećanje na 1,5 stepen.
- Na osnovu nalaza Međuvladinog panela UN-a za klimatske promjene da bi se globalno zagrijavanje ograničilo na 1,5°C, emisije gasova sa efektom staklene bašte moraju dostići vrhunac najkasnije do 2025. god. i pasti za 43% do 2030. god.
- Pariski sporazum je prvi međunarodni instrument koji eksplicitno uspostavlja vezu između klimatskih promjena, pozitivnih obaveza država i ljudskih prava.

Nacionalno utvrđeni doprinosi

EU

Klimatska neutralnost do 2050. znači postizanje neto nulte emisije gasova sa efektom staklene bašte (GHG) za zemlje EU u cjelini, uglavnom smanjenjem emisija, ulaganjem u zelene tehnologije i zaštitom životne sredine.

- smanjiti neto emisije GHG za najmanje 55 % do 2030. u odnosu na nivoe iz 1990.
- novi cilj za smanjenje emisije GHG za najmanje 57% .

Crna Gora

- smanjiti emisije GHG za 35% u odnosu na baznu 1990. godinu.
- novi cilj - smanjenje emisije GHG za 55%.

Carvalho i drugi protiv Evropskog parlamenta i Savjeta EU

- *Armando Carvalho and Others v European Parliament and Council of the European Union, C-565/19 P, Judgment of 25 March 2021*
- jedan od prvih klimatskih slučajeva protiv pravnih akata EU
- podnosioci zahtjeva tvrdili da su im klimatskim promjenama pogođena osnovna prava
- porodice iz nekoliko evropskih zemalja, kao i van EU i udruženje mladih Samija iz Švedske, koje posluju u sektoru poljoprivrede i turizma u regionima već ozbiljno pogođenim klimatskim promjenama osporavali su djelove zakonodavnog paketa EU iz 2018. koji reguliše emisije GHG za period 2021-2030 kako bi se uskladile sa nacionalno utvrđenim doprinosima prema Pariskom sporazumu.

Carvalho i drugi protiv Evropskog parlamenta i Savjeta EU II

- Tvrdili su da postavljanje cilja smanjenja emisija GHG za samo najmanje 40% do 2030. u poređenju sa nivoom iz 1990. nije dovoljno da se spriječi klimatska kriza i da se time krše njihova osnovna prava na život, zdravlje, zanimanje i imovinu.
- Podnijeli su tužbu za poništaj nekoliko EU akata koji se odnose na emisije GHG i tražili od Savjeta i Parlamenta da usvoje strožije ciljeve ograničenja emisija GHG sa 50% na 60% do 2030. godine.
- Sud pravde EU je 2021. odbacio slučaj iz proceduralnih razloga.
- Sud je primijenio *Plaumann* test i zaključio da podnosioci zahtjeva nemaju aktivnu procesnu legitimaciju u smislu člana 263(4) UFEU.
- U slučaju *Plaumann*, Sud je presudio da pravo fizičkih ili pravnih lica da pokrenu postupak pred Sudom pravde EU prema članu 263(4) UFEU, protiv akta koji ih „individualno“ pogađa, postoji samo *ako ta odluka pogađa njih [...] zbog okolnosti u kojima se razlikuju od svih drugih lica i na osnovu tih faktora razlikuje ih individualno, baš kao i u slučaju lica kojima je upućena.*

Carvalho i drugi protiv Evropskog parlamenta i Savjeta EU III

- Sud potvrđuje nalaze Opšteg suda da činjenica da posledice klimatskih promjena mogu biti različite za jedno lice u odnosu na drugo ne znači da, iz tog razloga, postoji osnov za pokretanje postupka protiv mjere opšte primjene.
- Sud zaključuje da se podnosioci zahtjeva nisu mogli osloniti na potencijalno kršenje osnovnih prava kako bi zadovoljili kriterijume iz *Plaumann* slučaja.
- U izvještajima Komiteta za usklađenost Arhuske konvencije prepoznat je ograničavajući karakter kriterijuma iz slučaja *Plaumann* u odnosu na zahtjeve Arhuske konvencije iz člana 9(3) i Komitet smatra da je test previše restriktivan i da sprečava pristup pravdi.

Urgenda protiv Holandije

- *Hague District Court, Urgenda Foundation v. State of the Netherland, Judgment of 24 June 2015, Hague Court of Appeal, Judgment of 9 October 2018; Supreme Court, Judgment of 20 December 2019*
- Može li sudska vlast da nametne državi dalja smanjenja emisija GHG iznad granica, već utvrđenih nacionalnom klimatskom politikom?
- NVO Urgenda i 900 građana Holandije tužili su državu pred nacionalnim pravosuđem zbog toga što nije predvidjela dovoljno brzo smanjenje ovih emisija.
- Pozvali su se na tri izvora prava koji podržavaju ovu dužnost države:
  - članovi 2 i 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima;
  - član 21 holandskog ustava; i
  - opšta obaveza dužne pažnje (*duty of care*), u holandskom Građanskom zakoniku, knjiga 6, čl. 162.

Urgenda protiv Holandija, Okružni sud u Hagu I

- Urgenda se ne može osloniti ni na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima ni na holandski ustav (st. 4.36, 4.45).
- Sud je utvrdio da je država prekršila svoju obavezu dužne pažnje prema nacionalnom Građanskom zakoniku, koji zahtijeva od strana da preduzmu mjere predostrožnosti kako bi ublažile opasnu situaciju (st. 4.54).
- Urgenda se, kao pravno lice, nije mogla osloniti na prava iz čl. 2 i 8 EKLP, ali praksa ESLJP-a u oblasti životne sredine može poslužiti kao izvor tumačenja za nacionalne zakone u pogledu stepena diskrecione moći države u vršenju svojih ovlašćenja, s jedne strane i njenog minimalnog stepena dužne pažnje, s druge strane.

Urgenda protiv Holandija, Okružni sud u Hagu II

- Obaveza dužne pažnje je narušena ako je država počinila protivpravni i opasni nemar i aktivnost države nije bila u skladu sa standardima i bila je van diskrecionih ovlašćenja države.
- Klimatski sporazumi UN i EU, zajedno sa principima međunarodnog prava (neprouzrokovanja štete) i principima pravičnosti, predostrožnosti i održivosti iz čl. 3 Okvirne konvencije o promjeni klime i principima prava EU (princip visokog nivoa zaštite, predostrožnosti i prevencije) kao i naučnim stanovištima o klimi, definišu obim dužnosti države da aktivno djeluje u cilju smanjenja štete uzrokovane klimatskim promjenama.
- Holandija mora smanjiti emisije GHG za najmanje 25 posto (u poređenju sa 1990. godinom) do 2020. godine kako bi ispunila svoju obavezu dužne pažnje u pogledu zaštite građana od neposredne opasnosti uzrokovane klimatskim promjenama.

Urgenda protiv Holandije, Apelacioni sud

- Pojedinci koji potpadaju pod jurisdikciju holandske države mogu se pozvati na čl. 2 i čl. 8 EKLP, Urgenda takođe ima pravo da to učini u njihovo ime. Da li je Holandija prekršila članove 2 i 8 Konvencije?
- Apelacioni sud je objasnio da ove odredbe nameću pozitivnu obavezu državi da zaštiti svoje građane i preduzme mjere predostrožnosti da spriječi kršenje prava „u mjeri mogućeg“.
- „Apelacioni sud smatra da je primjereno govoriti o realnoj prijetnji od opasnih klimatskih promjena, koje rezultiraju ozbiljnim rizikom da će sadašnja generacija građana biti suočena sa gubitkom života / ili narušavanjem porodičnog života. . . .Iz članova 2 i 8 EKLP proizilazi da je država dužna da štiti od ove stvarne prijetnje.“
- Država nije ispunila svoju pozitivnu obavezu prema Evropskoj konvenciji „ne želeći da smanji emisije za najmanje 25% do kraja 2020. godine” (st. 45).

Urgenda protiv Holandije, Vrhovni sud

- 20. decembra 2019. godine, holandski Vrhovni sud, potvrdio je prethodne odluke u predmetu *Urgenda*, utvrdivši da Vlada ima obavezu da hitno i značajno smanji emisije u skladu sa svojim obavezama iz oblasti ljudskih prava.
- Pitanje podjele vlasti:
Sud je smatrao da iako pravosuđe ne može naložiti zakonodavcu da kreira zakone određenog sadržaja, to ne sprečava sudove da donesu deklarativnu odluku da je propuštanje u adekvatnom regulisanju ove materije nezakonito, niti da nalože državnom organu da preduzme mjere za postizanje određenog cilja. To ostavlja državi slobodu da izabere koje tačno mjere treba preduzeti.

Značaj slučaja Urgenda

- Prva pravosnažna odluka u klimatskim parnicama u Evropi.
- Slučaj Urgenda je prvi koji povezuje jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava i uticaj klimatskih promjena, i uspostavlja osnov da država može odgovarati u slučaju kršenja ljudskih prava dok sprovodi svoju klimatsku politiku.
- Sudovi mogu uzeti u obzir obaveze iz međunarodnih sporazuma i principe međunarodnog prava kada tumače otvorene standarde u nacionalnim zakonima.

Brussels Court of First Instance, *VZW Klimaatzaak v. Kingdom of Belgium & Others*, Judgment of 17 June 2021.

I prvostepeni sud u Briselu, u slučaju VZW Klimaatzaak protiv Kraljevine Belgije i drugih je zauzeo stav da su postojeće vladine klimatske mjere nedovoljne i da je belgijska vlada prekršila pozitivnu obavezu, jer nije preduzela neophodne mjere da spriječi štetne posljedice klimatskih promjena.

Ovaj sud je eksplicitno naveo da su tuženi prekršili svoje obaveze prema članovima 2 i 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, nepreduzimanjem dovoljnih klimatskih mjera za zaštitu ovih ljudskih prava tužilaca.

Apelacioni sud u Briselu

U postupku po žalbi Apelacioni sud u Briselu 30. novembra 2023. godine ne samo da je odlučio u korist tužilaca, već je i nametnuo obavezujuće minimalne ciljeve smanjenja emisija GHG koje treba postići do 2030. godine.

Saveznoj vladi i vladama regiona Flandrije i Brisela naloženo je da smanje svoje emisije GHG za najmanje 55% u odnosu na nivoe iz 1990. najkasnije do 2030. godine.

Klimatske promjene i ljudska prava

- Pravo na zdravu životnu sredinu kao ljudsko pravo
- Nacionalni ustavi
- EKLJP ne predviđa posebno pravo na zdravu životnu sredinu
- ESLJP ima dugu tradiciju suđenja u predmetima u vezi sa životnom sredinom, jer ozbiljno zagađenje životne sredine može da utiče na ostvarivanje drugih prava iz Konvencije.
- Prethodna praksa suda u slučajevima povezanim sa životnom sredinom zasnivala se naročito na tumačenju EKLJP-a kao „živog instrumenta”
- Sud je donio presude i odluke u više od 300 predmeta vezanih za životnu sredinu

Noviji razvoj događaja

- Generalna skupština Ujedinjenih nacija je prvi put Rezolucijom iz 2022. godine eksplicitno priznala ljudsko pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu, koje zahtijeva punu implementaciju multilateralnih sporazuma o životnoj sredini u skladu sa principima međunarodnog prava zaštite životne sredine.

(Rezolucija Generalne skupštine UN, A/RES/76/300 od 28. jula 2022. godine).

- Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u oktobru 2021. godine preporučila je da se pravo na zdravu životnu sredinu uspostavi dodatnim protokolom uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima

(Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2396 (2021) od 29.

septembra 2021. i Preporuka Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2211 (2021) od 29. septembra 2021. godine).

- Klimatske predstavke pred ESLJP-a

Klimatske predstavke pred ESLJP-a

Prve predstavke iz 2020. godine:

- Da li dugoročni globalni temperaturni ciljevi utvrđeni Pariskim sporazumom uz pozitivnu obavezu države da implementira efikasne mjere ublažavanja za rješavanje klimatske krize mogu da posluže da se utvrdi povreda ljudskog prava konkretnih pojedinaca?
- Da bi se to desilo ESLJP-a bi trebalo da uspostavi interpretativnu vezu između međunarodnog prava o klimatskim promjenama i prava sadržanih u EKLJP.
- Pravna priroda odredbi Pariskog sporazuma.
- Odredbe koje su imperativnog karaktera, kao što je obaveza da države pripremaju i redovno ažuriraju nacionalno utvrđene doprinose u cilju postizanja dugoročnog globalnog temperaturnog cilja, sadržaj i ispunjavanje ovih obaveza zavisi isključivo od država.
- Obim polja slobodne procjene.

ESLJP

Presuđeni slučajeви:

Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, application no. 53600/20 (9 April 2024),

Carême v. France, Application no. 7189/21 (9 April 2024),

Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others, Application no. 39371/20 (9 April 2024),

Uricchio v Italy and 31 Others, Application no. 14615 /21 (7 May 2025),

De Conto v Italy and 32 Others, Application no. 14620 /21 (7 May 2025).

Slučaj KlimaSeniorinnen

- Sud je prvi put presudio da je država nepreduzimanjem mjera za ublažavanje (mitigaciju) klimatskih promjena prekršila pravo na privatni i porodični život iz člana 8 EKLP-a, jer Švajcarska nije pravovremeno usvojila karbonski budžet ili na drugi način kvantifikovala emisije GHG radi smanjenja klimatskog zagađenja.
- Sud je smatrao da je prikladno da ispita predstavku samo iz ugla člana 8, a u svojoj analizi sudske prakse je imao u vidu principe razvijene i prema članu 2 EKLP.
- Sud je utvrdio i povredu prava na pravično suđenje iz člana 6(1) Konvencije, jer švajcarski organi i sudovi nisu odlučivali u meritumu.
- Sud je zaključio da samo udruženje KlimaSeniorinnen ima aktivnu procesnu legitimaciju, dok kod pojedinaca kao podnosioca predstavke nije dostignut prag ozbiljnosti negativnog uticaja posljedica klimatskih promjena na njih ponaosob.

Značaj naučnih dokaza

- Sud naročito apostrofira značaj naučnih dokaza, ne samo postojećih, već i onih do kojih se dolazi sukcesivno, a u kontekstu tumačenja EKLP-a kao živog instrumenta, i poseban značaj pridaje izvještajima Međuvladinog panela UN-a za klimatske promjene.
- Sud ukazuje i da na osnovu ubjedljivih naučnih dokaza može postojati pravno relevantan uzročno-posljedični odnos između postupaka ili propusta države (uzrokovanja ili nerješavanja klimatskih promjena nepreduzimanjem mjera ublažavanja u cilju smanjenja emisija GHG i mjera prilagođavanja) i povećanja morbiditeta i mortaliteta, posebno među određenim ranjivim grupama.

Status žrtve I

Na osnovu člana 34 Konvencije u kontekstu nastupanja štete ili rizika od štete koja je rezultat navodnih neuspjeha države u borbi protiv promjene klime, podnosilac predstavke mora da pokaže:

- Da je lično i direktno pogođen spornim propustima;
- Da nivo i ozbiljnost (rizika od) štetnih posljedica vladinog djelovanja ili nedjelovanja koji utiču na aplikanta moraju biti značajni; i
- Da postoji hitna potreba da se osigura individualna zaštita podnosioca predstavke, zbog odsustva ili neadekvatnosti bilo kakvih razumnih mjera da se smanji šteta.

Status žrtve II

Sud naglašava da je prag za ispunjavanje ovih kriterijuma posebno visok i da će se procjenjivati u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, a od značaja su, između ostalog:

- Predmet predstavke;
- Aktuelnost / udaljenost i / ili vjerovatnoća štetnih efekata klimatskih promjena u vremenu;
- Specifičnost njihovog uticaja na život, zdravlje ili blagostanje podnosioca predstavke;
- Važnost i trajanje štetnih efekata;
- Obim rizika (lokalizovanog ili opšteg); i
- Priroda ranjivosti podnosioca predstavke.

Pozitivna obaveza države

- U kontekstu klimatskih promjena, pozitivnu obavezu države treba posmatrati i u svjetlu člana 3.1. Okvirne konvencije prema kojem države treba da preduzmu mjere za predviđanje, sprečavanje ili minimiziranje uzroka klimatskih promjena i ublažavanje njihovih štetnih efekata, a globalni međunarodni klimatski režim počiva na principu zajedničke ali diferencirane odgovornosti i odgovarajućih mogućnosti država (član 3.1. Okvirne konvencije i član 2.2. Pariskog sporazuma).
- Time je ESJP-a uspostavio interpretativnu vezu između međunarodnog prava o klimatskim promjenama i prava sadržanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Dakle, obaveza postizanja dugoročnog globalnog temperaturnog cilja utvrđenog Pariskim sporazumom uz pozitivnu obavezu države da implementira efikasne mjere ublažavanja za rješavanje klimatske krize mogu da posluže da se utvrdi povreda ljudskih prava podnosioca predstave.

Polje slobodne procjene I

- Sud je napravio razliku između obima polja slobodne procjene u pogledu:
  - Ispunjavanja međunarodnih obaveza (u prvom redu, na osnovu Okvirne konvencije o promjeni klime i Pariskog sporazuma), i
  - Izboru sredstava za postizanje tih ciljeva i zadataka.
- Nesporno je da na međunarodnom nivou postoji konsenzus u pogledu prirode i težine prijetnji i značaja efikasne zaštite klime kroz smanjenje emisija GHG, a u skladu sa preuzetim obavezama Strana ugovornica da postignu klimatsku neutralnost, pa tu države imaju uže polje slobodne procjene.
- U pogledu izbora sredstava, uključujući operativne izbore i politike usvojene da bi se postigli ciljevi i ispunile obaveze preuzete na međunarodnom nivou u pogledu prioriteta i raspoloživih resursa, državama treba priznati široko polje slobodne procjene.

Polje slobodne procjene II

- Sud je naveo i listu kriterijuma prilikom određivanja da li je država (nadležni domaći organi na zakonodavnom, izvršnom ili sudskom nivou) ostala u okviru svog polja slobodne procjene. Oni se odnose na:
  - Usvajanje opštih mjera koje određuju ciljani vremenski okvir za postizanje karbonske neutralnosti ili drugih postavljenih ciljeva;
  - Utvrđivanje srednjoročnih ciljeva i načina smanjenja emisija GHG;
  - Pružanje dokaza o prethodno navedenom;
  - Ažuriranje ciljeva smanjenja emisija GHG na osnovu najboljih dostupnih dokaza; i blagovremeno postupanje.
- Sud zaključuje da Švajcarska nije usvojila i implemetirala svoj regulatorni okvir, nije kvantifikovala, putem donošenja karbonskog budžeta ili na drugi način nacionalna ograničenja emisija GHG, kao i da nije uspjela da ispuni svoje prethodne ciljeve smanjenja emisija GHG.

Značaj slučaja *KlimaSeniorinnen*

- Propustom da reaguje na vrijeme i na odgovarajući i dosljedan način u vezi sa osmišljavanjem, razvojem i primjenom relevantnog zakonodavnog i administrativnog okvira, Švajcarska je prekoračila svoje polje slobodne procjene i propustila da ispoštuje svoje pozitivne obaveze, čime je došlo do povrede člana 8 Konvencije.
- ESLJP ubuduće će polaziti od principa uspostavljenih u slučaju *KlimaSeniorinnen* (u prvom redu, u pogledu kriterijuma za utvrđivanje statusa žrtve, sadržaja pozitivne obaveze i obima polja slobodne procjene države).
- Za razliku od odluka holandskog Apelacionog i Vrhovnog suda u slučaju Urgenda, ESLJP-a je zaključio da u konkretnom slučaju ne postoji „stvarni i neposredan“ rizik za život podnosioca predstavke, i da ne treba odlučivati o povredi člana 2 Konvencije.

Korporativna odgovornost

- Vodeći principi UN-a o poslovanju i ljudskim pravima (*UN Guiding Principles on Business and Human Rights*)
- Smjernice OECD-a za multinacionalna preduzeća o odgovornom poslovnom ponašanju (*OECD Guidelines for Multinational Enterprises*)

Slučaj *Royal Dutch Shell*

- *The Hague District Court, Milieudefensie and Others v. Royal Dutch Shell PLC and Others, case number C/09/571932, Judgment of 26 May 2021.*
- Predmet spora: da li privatna kompanija može biti odgovorna zato što nije dovoljno uradila na ublažavanju svog doprinosa klimatskim promjenama u skladu sa obavezama koje je preuzela država na međunarodnom nivou?

Prvostepena odluka:

- Sud je tumačio nepisani standard dužne pažnje sadržan u holandskom Građanskom zakoniku (*Knjiga 6, član 162 o odgovornosti za prouzrokovanje štete, koji predviđa da je štetnik dužan da nadoknadi štetu koju drugo lice pretrpi zbog toga. Ovu odredbu su holandski sudovi tumačili da uspostavlja nepisanu obavezu dužne pažnje*)
- na osnovu međunarodnih ugovora o ljudskim pravima
- i „mekog prava“ (Vodećih principa UN-a i Smjernica OECD-a).
- Sud zaključuje na osnovu principa sadržanih u ovim dokumentima, ali ne i konkretnog teksta u njima, da same kompanije mogu doprinijeti narušavanju ljudskih prava, bilo kroz svoje aktivnosti ili kroz svoje lance poslovanja.
- Sud je naložio *Royal Dutch Shell*-u da smanji svoje emisije za 45% do 2030. godine, u odnosu na 2019. godinu, u svim aktivnostima, uključujući svoje podružnice i sopstvene emisije, ali i emisije krajnjih korisnika.

Drugostepena odluka I

- *Court of Appeal, The Hague, Milieudefensie and Others v. Shell PLC and Others, Judgment of 12 November 2024*
- U argumentaciji je na tragu prvostepene presude, ali u konačnom Apelacioni sud je usvojio *Shell*-ovu žalbu i ukinuo je osporenu presudu i odbacio tužbe *Milieudefensie* i ostalih (para. 8.1-8.2).
- *Shell* ima zakonsku obavezu pažnje da obuzda opasne klimatske promjene, što proizilazi iz holandskog građanskog prava, u svjetlu međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, kao i međunarodnog prava EU i klimatskog prava. Iako su odredbe ugovora o ljudskim pravima prvenstveno usmjerene na vladu, to ne mijenja činjenicu da one mogu imati uticaj na odnose privatnog prava dajući suštinu otvorenim standardima, kao što je društveni standard pažnje, a da li je taj standard prekršen zavisi od različitih faktora koje treba uzeti u obzir, kao što su: ozbiljnost prijetnje, doprinos stvaranju opasnosti i sposobnost doprinosa borbi protiv opasnosti (para. 7.24). Sud dalje navodi da klimatske promjene narušavaju prava zaštićena članovima 2 i 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kako u Holandiji tako i u inostranstvu, a ta prava su takođe odlučujuća za tumačenje društvenog standarda pažnje i za odgovor na pitanje šta se može zahtijevati od *Shell*-a, kao velike i multinacionalne kompanije, prema tom standardu (para. 7.25).

Drugostepena odluka II

- Apelacioni sud smatra da kompanije poput *Shell*-a, koje značajno doprinose klimatskom zagađenju i imaju moć da doprinesu borbi protiv njega, imaju obavezu da ograniče emisije CO2 kako bi se suprotstavile opasnim klimatskim promjenama, čak i ako ta obaveza nije eksplicitno utvrđena (javnopравnim) propisima zemalja u kojima kompanija posluje. Takođe, kompanije poput *Shell*-a imaju sopstvenu odgovornost u postizanju ciljeva Pariskog sporazuma uz Okvirnu konvenciju o promjeni klime. Ipak, u konkretnom slučaju, Apelacioni sud nije utvrdio neposredno kršenje zakonske obaveze u pogledu tipova (područja) 1 i 2 emisija gasova sa efektom staklene bašte i zaključio je da se tužbeni zahtjev *Milieudefensie* i drugih ne može usvojiti (para. 7.27). U pogledu zagađenja emisijama tipa 3, Apelacioni sud je donio presudu kojom odbija da nametne *Shell*-u specifičan cilj smanjenja emisija. Apelacioni sud je notirao da približno 95% svih emisija koje je prijavio *Shell* prema globalnom standardu izvještavanja o emisijama („GHG Protokol“) spadaju u emisije tipa 3 i da većina njih nastaje sagorijevanjem nafte i plina koje prodaje *Shell*, od kojih jednu trećinu takođe proizvodi sam *Shell*. Apelacioni sud je nedvosmisleno prihvatio da se emisije tipa 3 moraju prijavljivati i smanjivati (ukoliko je to izvodljivo) kao dio *Shell*-ove dužnosti zaštite ljudskih prava od opasnih klimatskih promjena. Ali, Sud je negativno odgovorio na pitanje da li se sektorski standard za naftu i plin može uspostaviti na osnovu naučnog konsenzusa. S obzirom na to da ne postoji dovoljan naučni konsenzus o specifičnom procentu smanjenja ili putanji kojih bi se pojedinačna kompanija poput *Shell*-a trebala pridržavati Sud je zaključio da nije moguće nametnuti *Shell*-u specifičnu zakonsku obavezu da smanji svoje emisije za 45% do 2030. u poređenju sa 2019. godinom, kako je predvidio prvostepeni sud.
- U toku je postupak po žalbi *Milieudefensie* pred Vrhovnim sudom Holandije.

Slučajevi protiv drugih privatnih aktera I

- U Njemačkoj - tužbe protiv proizvođača automobila (*Volkswagen AG, BMW AG, Mercedes Benz*) i proizvođača nafte i gasa (*Wintershall Dea*) u cilju dobijanja sudske odluke na osnovu koje bi se ovim kompanijama spriječilo emitovanje CO2 ili naložio prekid njihovih aktivnosti sa visokim emisijama, poput proizvodnje motora sa unutrašnjim sagorijevanjem.
- Razlozi za neuspjeh ovih tužbi: poteškoće u dokazivanju uzročne veze između emisija pojedinog korporativnog aktera i prijavljene štete, ali i utvrđivanje nezakonitosti ponašanja. Jer, korporativni akteri su obično djelovali u skladu sa svim zakonskim obavezama i na osnovu dobijenih dozvola.

Slučajevi protiv drugih privatnih aktera II

- Prvi „klimatski” slučaj protiv neke banke ne samo u Evropi, već u svijetu pokrenut je 2023. godine kada su tri nevladine organizacije podnijele tužbu protiv *BNP Paribas* u Francuskoj. U tužbi se navodi da je ova banka prekršila odredbe nacionalnog prava, a u prvom redu francuskog Zakona o obavezi dužne pažnje iz 2017. godine, finansirajući širenje fosilnih goriva.
- *Milieudefensie* pokrenula je i klimatski slučaj protiv velike holandske ING banke zbog njenog navodnog doprinosa klimatskim promjenama, kako u pogledu sopstvenih emisija tako i emisija onih koje finansira, uključujući naftne i gasne kompanije. Tužba se zasniva na istom pravnom osnovu kao i tužba protiv *Shell*-a – kršenje obaveze dužne pažnje koju velike kompanije duguju društvu prema holandskom zakonu i njihove obaveze da poštuju ljudska prava.
- U navedenim slučajevima protiv banaka još nisu donijete prvostepene presude.